

2. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011 р. – № 1 (5). – С. 158-173.
3. Висновок Головного науково-експертного управління до проекту Закону України «Про медіацію» № 2425а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
4. Гайдук А. В. Проблеми законодавчого забезпечення медіації в Україні // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – Київ. – № 19. – С. 1-4.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – С. 141.
6. Михальський Ю. Інститут медіації в Україні та за кордоном // Юридична газета. – Київ. – 2011. – № 5 (270). – С. 15-18.
7. Медіація в цивільних, сімейних та господарських спорах України: сьогодення та майбутнє / реком. А. Залара, експерта Ради Європи. – Київ: [б. в.], 2007. – 167 с.
8. «Про медіацію»: проект Закону України, реєстраційний номер 8137 від 21.02.2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
9. Проект Закону України про медіацію № 2480 від 27.03.2015 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
10. Проект Закону України про медіацію № 2480-1 від 09.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
11. Худякова Т.М. опыт внедрения медиации в Украине [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mediator-tm.com>.
12. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618- IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004 р. – № 40, ст. 492.

ПРИРОДА НАДЗВИЧАЙНИХ ЗАКОНІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Барчук А.О.

(здобувач Національної академії внутрішніх справ)

***Анотація.** В статті проаналізовано існуючі в науковій літературі основні погляди та підходи науковців на розуміння та характеристику причин і підстав прийняття надзвичайного законодавства, на основі чого автором виокремлюються та характеризуються причини прийняття та природа надзвичайних законів як самостійної правового категорії.*

***Ключові слова:** закони, надзвичайні закони, надзвичайне законодавство, природа надзвичайних законів.*

***Аннотація.** В статье проанализированы существующие в научной литературе основные взгляды и подходы ученых к пониманию и характеристике причин и оснований принятия чрезвычайного законодательства, на основе чего автором определяются и характеризуются причины, а также природа чрезвычайных законов как самостоятельной правовой категории.*

***Ключевые слова:** законы, чрезвычайные законы, чрезвычайное законодательство, природа чрезвычайных законов.*

Emergency laws of nature: formulation of the problem

The emergence of various kinds of critical situations vulnerable to the negative effects that too often require appropriate level of regulation which, in our opinion, may be made subject to the adoption of emergency laws.

Considering the possible scientific approaches to state that:

- Distinction not made by scientists such categories as "reason," "preconditions" and the factors of disasters, emergency or adopt emergency laws. Basically, these terms are used as identical;
- Understanding of adoption issues emergency laws implemented in the context of isolating the causes and reasons that are entirely natural – Industrial and / or social – political content (nature);
- The reasons and grounds for the adoption of emergency legislation may be ordinary or complex, purportedly the possibility of an emergency or a state of emergency in the presence of one reason or complex.

Summarizing doctrinal understanding of the reasons for the emergency laws, it is appropriate to point out that in the legal literature have developed quite controversial approaches to understanding the causes and reasons adoption of emergency laws, due to such features as dynamic and riznovariatynnistyu for informative nature critical and difficult situations and circumstances occur in the life of society, the state and the surrounding environment; neglect at the doctrinal level, all related factors affecting the appearance of causality critical situations, or vice versa isolating factors that do not always lead to the objective necessity of emergency.

***Keywords:** laws, emergency laws, emergency laws, nature of emergency laws.*

***Вступ.** Динаміка суспільного життя, інтенсифікація міжнародної співпраці, поширення інноваційних технологій, вдосконалення інформатизації, застосування*

нанотехнологій на різних рівнях та у всіх сферах суспільної дійсності активно сприяють всебічному прогресу наукової та практичної діяльності. Однак, крім позитивних аспектів такі трансформації в життєдіяльності суспільства та держави привносять і певні негативні моменти, що часто призводять до порушення нормального функціонування державної та суспільної діяльності, та пов'язуються з виникненням критичних ситуацій. Справедливо в цьому контексті стверджує І.М. Іванов, що жодна держава світу, до якої б соціально-політичної системи вона не належала і на якому б рівні економічного розвитку не знаходилася не застрахована від виникнення різного роду екстремальних ситуацій як соціально-політичного чи економічного характеру (війна, агресія ззовні, військове повстання, соціальні конфлікти в ключових галузях виробництва і т. п.), так і природного походження (катастрофи, стихійні лиха, епідемії і т. п.), які становлять небезпеку для значного числа людей, загрозу конституційному ладу, або самому існуванню держави, нейтралізації або ліквідації наслідків, яких звичайні форми правового регулювання уявляються недостатніми [1, с. 3]. Зазначене твердження дає підстави звернути увагу на те, що виникнення критичних ситуацій різного роду характеру призводять до негативних наслідків, які зачасту потребують належного рівня правового регулювання, яке, на нашу думку, може бути здійснене за умови прийняття надзвичайних законів. На нашу думку, акцентом зазначених тез є необхідність з'ясування природи надзвичайних законів в контексті характеристики причин їх прийняття. Безсумнівно, такий стан речей визначає актуальність окресленої тематики та потребує проведення дослідження в зазначеному контексті.

Стан дослідження. В цілому, проблематиці дослідження надзвичайного стану, надзвичайній ситуації, надзвичайного законодавства як особливих юридичних категорій приділена значна наукова увага як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, які на кожному етапі розвитку юридичної науки досліджували окремі теоретико – правові аспекти їх сутності, природи, генези. Саме таким особливостям процесу формування норм права присвячені роботи Г. І. Балюк, А. В. Басова, О. М. Бандурки, М. М. Бринчука, С. О. Кузніченка, І. Л. Петрухіна, С. В. Пчелінцева, О. І. Соловйова, С. Д. Хазанова, М. Г. Янгол. Проте питання, присвячені причинам (підставам) прийняття надзвичайних законів на сьогодні перебувають на певному дискусійному рівні розуміння серед вчених, що зумовлює наукову прогалину. З огляду на це вважаємо за необхідне здійснити комплексний аналіз підходів вчених присвячених з'ясуванню причини та підстав прийняття надзвичайних законів.

Виклад основного матеріалу. Цікавою для дослідження є наукова позиція О. М. Домріна, яка засновується на тому, що існування надзвичайного законодавства зумовлено об'єктивною можливістю виникненням в процесі розвитку суспільства і держави різноманітних екстремальних ситуацій соціально – політичного, економічного або природного характеру. Зокрема, вчений під соціально – політичними та економічними ситуаціями вбачає військові дії, міжнародну агресію, збройні повстання, масові безпорядки, трудові конфлікти. До ситуацій природного характеру відносить катастрофи, стихійні лиха, епідемії, зокрема як одні, так і інші, на його думку, являють значну небезпеку для значного кола людей, загрозу конституційному ладу або ж загрозу існування самої держави [2, с. 3].

Ю. Ю. Сокових стверджує, що за наявності надзвичайної ситуації повинні бути задіяні правові засоби, які спеціально розробляються для прогнозування, запобігання, регулювання та їх ліквідації, оскільки відсутність таких ефективних правових механізмів може призвести до незворотніх наслідків, зокрема, прийняття несвоєчасних та помилкових рішень, невинуватих жертв, появи надмірної напруженості в суспільстві і в цілому ускладнює повернення до стабільного нормального життя. Під надзвичайною ситуацією він розуміє певний стан, який породжує непередбачувані та нестандартні умови, в наслідок яких колишні структури управління, правові норми, традиції та стереотипи виявляються неспроможними забезпечити швидко і чітко подолання кризи з метою забезпечення нормалізації обстановки [3, с. 65]. Отже, позиція вченого засновується на наявності надзвичайної ситуацій, яка і породжує необхідність у прийнятті необхідних правових засобів. На нашу думку, такими

правовими засобами є не що інше як надзвичайні закони, що здатні на ефективному рівні подолати та ліквідувати негативні наслідки, породжені надзвичайною ситуацією. В даному визначенні вченим не звертається увага на характер причин (передумов) виникнення надзвичайних ситуацій, а тому можливо припустити, що ними можуть бути всі нестандартні (екстраординарні) ситуації, що порушують нормальний уклад та стан речей у функціонуванні та розвитку суспільства і держави, а також їх складових інституцій. Разом з тим, ці ситуації пов'язані з природними, політичними, соціально – економічними та військовими ситуаціями. Таким чином, аналогічно іншим підходам однією із причин прийняття надзвичайних законів є виникнення надзвичайної ситуації в тій чи іншій сфері функціонування суспільства або держави.

Деяко протилежної точки зору щодо характеристики причин та підстав прийняття надзвичайних законів дотримується І. М. Іванов. Вчений обґрунтовує необхідність прийняття надзвичайного законодавства в залежності від проголошення надзвичайного стану в державі. Під надзвичайним станом він розуміє наявність виключних обставин, що порушують встановлений в суспільстві і державі правопорядок і вимагають застосування надзвичайних заходів для нормалізації обстановки, так і одну з форм реагування на дані обставини з боку держави шляхом встановлення спеціального правового режиму надзвичайного стану як одного з його видів. За таких умов надзвичайне законодавство повинно забезпечити ефективне правове регулювання. Аналогічно вище зазначеним підходам І. М. Іванов дотримується точки зору, що не всі кризові ситуації потребують правового регулювання, а таким чином прийняття надзвичайного законодавства. Вчений розмежовує природні – техногенні катастрофи та соціально – політичні конфлікти з відмінністю в тому, що перші не завжди потребують застосування правових засобів надзвичайного характеру, проте інші породжують значний рівень антагонізму в суспільстві, тому на думку вченого між ними існує значна різниця, яка полягає в необхідності застосування різних засобів та шляхів для вирішення соціально – політичних конфліктів та ситуацій техногенного характеру. [1, с. 99 – 100].

В. В. Пятілетов стверджує, що надзвичайні ситуації за своєю природою є складною та багатоаспектною категорією, тобто вони створюють складну систему, у зв'язку з чим їх важко систематизувати та обрати спільний критерій класифікації, адже їх виникнення зумовлено різноманітним за характером причинами. Тому об'єктивна необхідність у використанні надзвичайних правових засобів визначається широким спектром політичних, соціально – економічних, правових, техногенних та інших факторів [4, с. 204 – 205]. Таким чином, автор виокремлює значний спектр факторів, що є основними чинниками породження надзвичайних ситуацій та станів, які безумовно потребують належного правового регулювання за допомогою надзвичайних законів.

Достатньо сучасною, однак абстрактною є позиція О. В. Мелехіна, який звертає увагу на те, що перелік причин, що породжують надзвичайні ситуації є на сьогодні невичерпним... «перелік причин, які породжують надзвичайні ситуації і відповідно призводять до необхідності введення особливого правового режиму є на сьогодні відкритим...» [5, с. 36]. На нашу думку, сучасність такого підходу виявляється в тому, що справді ускладненість суспільного життя, функціонування оточуючого середовища, динаміка наукового технічного прогресу наштовхують на думку про те, що виникнення надзвичайних ситуацій можуть мати як різну природу виникнення, так і породжені різноманітними за своїм змістом причинами, які важко наперед передбачити. Однак, на нашу думку, абстрактність такої позиції все таки заслуговує на приділення уваги як науковцями, так і практиками, причому не лише юридичної науки, а й інших різних галузей наук, з метою оперативності реагування на виникнення вкрай несприятливих та негативних процесів і явищ в сучасному цивілізаційному просторі, а також застосування превентивних заходів з метою їх попередження. Тому уявляється можливим і гнєобхідним приділення законодавцями більш конкретизованої уваги на вирішення цієї проблематики і вдосконалення законодавства, яке більш обширно визначало б на законодавчому рівні

причини виникнення тих чи інших за своєю природою надзвичайних ситуацій, а таким чином систематизувало б причини прийняття надзвичайних законів.

Схожої точки зору дотримується Р. О. Максимов, який характеризує особливості механізму дії права в надзвичайних ситуаціях стверджує, що надзвичайно важливим є визначення легальних факторів, що провокують виникнення надзвичайних ситуацій і потребують правової регламентації. Обґрунтовуючи свої погляди вчений умовно поділяє ці фактори на дві групи: – ті, що мають природно – техногенну природу; – ті, що мають соціальну природу [6, с. 26]. Доцільно звернути увагу на те, що абсолютно справедливо робиться акцент на необхідності виникнення «легальних факторів» прийняття надзвичайних законів, адже вони вказуватимуть на правомірність прийняття рішення про введення надзвичайного стану, а таким чином і прийняття надзвичайних законів. Тому проблематика, пов'язана із виникненням різного роду надзвичайних ситуацій, введення надзвичайних станів потребує вирішення не лише на науковому рівні, а й на практичному, зокрема на законодавчому.

С. О. Кузніченко стверджує, що регулювання надзвичайних правовідносин здійснюється внаслідок введення виключних надзвичайно правових режимів. В цій же науковій роботі він звертає увагу на те, що існування надзвичайного законодавства викликане можливістю виникнення різного роду суспільно – небезпечних ситуацій, що несуть небезпеку для великої кількості громадян та взагалі держави. [7, с. 245].

Враховуючи існуючі наукові підходи можливо констатувати, що:

- вченими не здійснюється розмежування таких категорій як «підстави», «передумови» та фактори виникнення надзвичайних ситуацій, надзвичайного стану чи прийняття надзвичайних законів. В основному зазначені терміни вживаються як тотожні;

- розуміння проблематики прийняття надзвичайних законів здійснюється в контексті виокремлення причин та підстав, що мають виключно природно – техногенний та / або соціально – політичний зміст (природу);

- причини та підстави прийняття надзвичайних законів можуть мати ординарний або комплексний характер, що обґрунтовується можливістю виникнення надзвичайної ситуації або введення надзвичайного стану за наявності однієї причини або їх комплексу.

Узагальнюючи доктринальне розуміння причин прийняття надзвичайних законів, доцільно звернути увагу на те, що в юридичній літературі склалися достатньо дискусійні підходи щодо розуміння причин та підстав прийняття надзвичайних законів, що зумовлено такими особливостями як динамічністю та різноваріативністю за змістовним характером критичних та складних ситуацій і обставин, що виникають в процесі життєдіяльності суспільства, держави та оточуючого навколишнього середовища; неврахуванням на доктринальному рівні усіх супутніх факторів, що впливають на причинність появи критичних ситуацій або ж навпаки виокремлення факторів, що не завжди призводять до об'єктивної необхідності виникнення надзвичайних ситуацій.

Підсумовуючи викладене слід виокремити, на нашу думку, комплекс причин, які породжують необхідність у прийнятті надзвичайних законів, а тим самим обумовлюють їх особливу природу.

До причин прийняття надзвичайних законів можна віднести наступні:

1. Причини соціально – економічного характеру, що пов'язані із закономірним розвитком сучасного суспільства, для якого характерним є виникнення соціально – економічних протиріч, що можуть породжувати виникнення різних за характером наслідків надзвичайних ситуацій.

2. Причини політичного характеру, що пов'язані із наявністю такого стану суспільства, що має політичний характер в межах якого можуть виникати негативні явища і процеси, що зумовлені агресивною спробою насильницької зміни конституційного ладу держави масовими безпорядками, виникненням міжнаціональних та / або міжконфесійних конфліктів, а також здійсненням інших насильницьких дій, що можуть становити загрозу

життю і безпеці громадян або / та належному функціонуванню інших соціальних інституцій та діяльності державних інститутів.

3. Причини природного, еколого – техногенного характеру, зміст яких засновується на загальних закономірностях розвитку природних явищ та процесів, а також факторами людської діяльності, що не завжди характеризуються позитивним функціональним призначенням, а здебільшого порушують нормальний процес функціонування законів природи та / або неналежне використання (експлуатація), чи в цілому невикористання різного роду техногенних комунікацій, конструкцій, систем біологічного, хімічного, фізичного, а також радіоактивного характеру, які такого потребували в цілях безпеки.

4. Причини інформаційного характеру – це група причин, яка зокрема на сьогодні має інноваційний характер і не є ще зовсім наукового – обґрунтованою, проте, на нашу думку, заслуговує на значну увагу. Так, поширення інформації будь – якого змісту і в будь – якому форматі має значний вплив на свідомість сучасних людей, які проживають в світі інформаційно – комунікаційних технологій. Уявляється можливим, що потоки інформації, які поступають у форматі супутникової, наземної та кабельної мереж до людей формують їх уявлення, свідомість, світогляд та відповідно відношення до оточуючої реальності, що торкається абсолютно всіх без виключення сфер їх життєдіяльності. Можна стверджувати, що такий вплив може бути достатньо ефективним засобом здійснення втручання у свідомість людей та формувати у них «викривлене» ставлення до оточуючої дійсності, сприймати інформацію, що передчасно носить неправдивий характер. Це може провокувати формування негативного (ворожого) ставлення, нав'язування ідей, що мають жорстокий характер, нетерпимість до оточуючих тощо.

5. Причини військового характеру, зміст яких пов'язується із наявністю факторів, що породжують явища та процеси військового змісту для яких характерним є збройна агресія, загроза нападу з метою досягнення поставлених цілей.

6. Причини терористичного характеру, зміст яких пов'язується із поширенням у суспільстві та державі або загрозою поширення певних насильницьких дій проти життя та здоров'я населення, їх фізичного знищення з метою боротьби з наявними політичними та соціально – економічними стереотипами та стандартами, що склалися в суспільстві та державі шляхом їх дестабілізації та досягнення визначеної мети.

7. Причини національного рівня характеризуються як сукупність факторів, які породжують негативні явища, процеси та наслідки природного (еколого – техногенного), соціально – економічного та політичного характеру, які відбуваються виключно на внутрішньодержавному рівні і зумовлені національними потребами та інтересами.

8. Причини міжнародного рівня, зміст яких складає система факторів здебільшого еколого – техногенного та військового характеру, що мають глобальний характер, оскільки можуть призвести до незворотніх наслідків шляхом становлення загрози або завдання значної шкоди життю і здоров'ю населення більш як однієї держави.

Таким чином, природа надзвичайних законів має різноаспектний характер, що зумовлюється їх властивостями та полягає в тому, що вони мають об'єктивний зміст, адже залежать від динаміки функціонування суспільства, держави, навколишнього середовища, мають комплексний зміст, оскільки їх поява може бути зумовлена як однією, так групою причин, мають цілеспрямований зміст, що передбачає правове регулювання надзвичайних (нестандартних) ситуацій, а таким чином подолання негативних наслідків, що виникають, а також можуть мати як національну, так і міжнародну природу.

Список використаної літератури

1. Иванов И. Н. Чрезвычайное законодательство: история и современность (теоретический и историко-правовой аспекты). : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 – / Иванов Игорь Николаевич. – Санкт – Петербург, 2002. – 163 с.
2. Домрин А. Н. Конституционный институт чрезвычайного положения в зарубежных странах (на примере Великобритании и Индии): автореф. Дисс. ... канд.юрид.наук.: спец. 12.00.02 / А.Н. Домрин. – М.,1992. – 25 с.
3. Короткое А. П., Соковых Ю. Ю. Правовые средства управления кризисными ситуациями: сравнительный анализ международно-правового и внутригосударственного регулирования / А.П. Короткое, Ю. Ю. Соковых // Государство и право – 1997. – №10. – С. 65 – 72.

4. Пятилетов В. В. «Безопасность», «угроза безопасности», «чрезвычайная ситуация»: некоторые проблемы соотношения понятий / В. В. Пятилетов // Вестник Самарского государственного аэрокосмического университета им. Академика С.П. Королева. – 2009. – Т. 17. – № 1. – С. 201-206.
5. Мелехин А. В. Конституционно-правовой аспект режима военного положения /А. В. Мелехин// Конституционное и муниципальное право. – 2005. – № 7. – С. 34 – 37.
6. Максимов Р. А. Механизм действия права в чрезвычайных ситуациях (общетеоретический аспект) дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 – / Роман Александрович Максимов. – Пенза, 2014. – 207 с.
7. Кузніченко С. О. Надзвичайне законодавство України: теоретичні засади формування та розвитку / С. О. Кузніченко // Форум права. -2008. -№ 1. –С. 245-249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08kcofr.pdf> – Назва з екрану.

ПРАВО ЯК СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Бережа Н.В.

*(старший викладач кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету)*

Анотація. Здійснено аналіз права як соціальної цінності. Висвітлено суть права як соціальної цінності. З'ясовано роль права як соціальної цінності. Узагальнено значення права як соціальної цінності.

Ключові слова: право, людина, суспільство, цінність, соціальна цінність, право як цінність, право як соціальна цінність.

Аннотация. Осуществлен анализ права как социальной ценности. Отражена суть права как социальной ценности. Выяснена роль права как социальной ценности. Обобщено значение права как социальной ценности.

Ключевые слова: право, человек, общество, ценность, социальная ценность, право как ценность, право как социальная ценность.

Bereza N.V. Law as a social value

Senior lecturer in criminal law and procedure law faculty of Ternopil National Economic University

Summary. The analysis of the law as a social value. Essence of law as a social value. The role of law as a social value. Overview of the right as a social value.

Stormy change people's lives in today's increasingly generate new problems of legal existence, cast doubt on the perception of the law, its possibilities and importance of customary legal values. Therefore, more than ever, important is understanding and vision right through the prism of social values. Indeed, the ratio of human rights being one of the main problems of today. For right is largely determined by the fact that it is able to penetrate into the future and cultivate future behavior.

In modern Ukrainian legal science as a social problem right value remains less explored, which determined the relevance of selecting the subject. Trying to answer the question what it is right now, just note that as a phenomenon of social development law can not be determined through a single concept using methodological approaches suggested by some of the contemporary theoretical schools.

Throughout the history of legal science thinkers, scientists, academics, practitioners trying to figure out what is right, what is its nature and essence. Each new era of radical change is not only in different spheres of life, but also in thinking, its content, methods, etc.

Until recently, most definitions directly or indirectly interpret the law as regulator of different relations in society, and original understanding of the essence of law associated with the essence of man.

Law as a social value allows to understand and reveal its positive role for the individual and society. Law as a social value is very significant for society as important fixes necessary relationship eradicate negative phenomena in the life of society, providing normal conditions for the development of certain relationships and creates favorable conditions for the development of new, more progressive types of social relations.

Keywords: right, man, society, value, social value, as the value of right, law as a social value.

Бурхливі зміни в сучасному житті людей дедалі частіше породжують нові проблеми правового буття, ставлять під сумнів сприйняття самого права, його можливостей та значення звичних правових цінностей. Тому, сьогодні як ніколи, актуальним є розуміння і бачення права крізь призму соціальної цінності. Адже співвідношення права із людським буттям є однією з основних проблем сьогодення. Бо право, справедливо зазначає Н.М. Оніщенко, багато в чому визначається тим, що воно здатне проникати в майбутнє й культивувати майбутню поведінку людей [1, с. 58].

Ступінь дослідженості теми. З року в рік зростає кількість наукових публікацій на тему права як цінності, представлених переважно статтями в наукових журналах,